

Bo Gustafsson, Birgitta Odén, Rolf Ohlsson, Carl-Axel Olsson

MODELLER SOM TVÅNGSTRÖJA

Repliker

Det är välkänt att teoretiska ansatser och modeller och deras funktion i historisk forskning varit starkt omdiskuterade under senare år. Flera utmärkta bidrag till debatten har publicerats även i svensk historisk miljö och genom sin lärobok *Teori och metod för ekonomisk och social historia* har Rolf Adamson bidragit till ökad förståelse och bättre begreppsbestämningar inom ett långtifrån lätthanterligt område. För den som följt de senaste årens debatt är det därför inte lätt att förbli i det oskuldsfulla stadium, då man föreställde sig att historikern gick till källmaterialet förutsättningslöst och utan allmänföreställningar av teoretisk art.

Om de metateoretiska bidragen varit förhållandevis många i de senare årens historiska debatt, så har i gengäld de bidrag som kritiserat de utnyttjade modellernas fruktbarhet varit få. Det är därför med stora förväntningar vi tagit del av Olle Krantz' och Carl-Axel Nilssons kritiska artikel *Modeller från ekonomisk teori i historisk forskning. Fruktbar forskningsstrategi eller tvångströja?* i det senaste numret av Scandia. Deras speciella infallsvinkel anges vara "att diskutera användningen av neoklassisk teori i ekonomisk historia". Enligt underrubriken vill de behandla det klassiska temat om modellernas tyranni och detta med utgångspunkt från fyra valda exempel.

Innan vi, var för sig, kommenterar de speciella avsnitten i den kritiska artikeln, ger Bo Gustafsson några synpunkter på de vetenskapsteoretiska skillnaderna mellan Krantz och Nilsson å ena sidan och oss fyra å den andra, synpunkter som Odén, Ohlsson och Olsson instämmer i.

Bo Gustafsson:

1

Olle Krantz' och Carl-Axel Nilssons artikel *Modeller från ekonomisk teori i historisk forskning* är enligt artikelförfattarna ett inlägg i fråga "om och kanske framför allt *hur* ekonomisk teori skall användas" i historisk forskning. Nu handlar inlägget, som strax skall visas, inte om detta annat än på ett ytterligt allmänt

plan. Det handlar i stället om hur teori enligt deras åsikt *inte* bör användas. Närmare bestämt hävdar de, att de av dem kritiserade författarna har framhävt "lämpligheten av att i den ekonomisk-historiska forskningsprocessen ta sin utgångspunkt i neoklassisk teori". De påstår vidare att de av dem kritiserade forskarna "helt låter sitt forskningsarbete styras av modeller från ekonomisk teori, modeller som dessutom har partiell karaktär" (s. 261).

Krantz-Nilssons egen metodiska grundsyn är vag och i varje fall vagt uttryckt och kan därför endast med svårighet fixeras.

Jag vill inte utesluta att det i deras motsägelsefulla formuleringar finns något djupsinnigt förborgat som är otillgängligt för mig. Det enda jag kan få ut är följande: 1) Målet för historisk forskning är ytterst att nå fram till generella utsagor om samhällsförändring. 2) Teori måste därför användas i historisk forskning. 3) Teori kan emellertid komma in i forskningen enbart "på ett allmänt plan". 4) Teorins uppgift är tydligen inte främst att den sammanfattar eller leder oss fram till förklaringar utan den är till för att hyfsa begrepp och analys och "garantera resultatens relevans". 5) Inte desto mindre kan t.o.m. användandet av "statisk teori" ge till resultat att de faktiska förändringarna under en period stämmer rätt väl med vad teorin förutsäger. 6) Men teorin ger ändock ingen förklaring, därför att den observerade förändringen "i efterhand" framstår som det enda möjliga resultatet av en serie rationella val.

Jag vill om denna programförklaring endast säga följande. 1) Målet för historisk forskning är liksom för all forskning att *beskriva och förklara* de faktiska förändringarna, att förklara *på grundval av beskrivning* och framför allt sträva att nå fram till *förklaring*. 2—3) Teori kommer in på *alla* plan, de allmänna såväl som de speciella, eftersom verkligheten är outtömlig och helheten består av sina delar. 4) Teorins uppgift är inte främst att ge "styrmedel" åt analysen utan *främst* att förklara; "resultatets relevans" avgörs inte av teorin utan av frågan om huruvida resultaten överensstämmer med fakta eller inte. 5) Ekonomisk teori, neo-klassisk såväl som marxistisk, är inte bara statisk utan *också* dynamisk, eftersom den studerar inte bara en struktur vid en eller flera givna tidpunkter utan också hur en struktur förändras mellan två tidpunkter. Om teorier bara skulle kunna förklara statiska tillstånd, skulle större delen av teoribeståndet i samtliga vetenskaper falla bort. 6) Vad frågan om rationalitet har att göra med förklaring förstår jag inte. Om testning av teorins hypoteser leder till att de faktiska förändringarna överensstämmer med teorins förutsägelser, då har teorin förklarat förändringarna, oavsett om dessa är resultatet av rationella eller irrationella val eller inga val alls.

Utgångspunkten för Krantz-Nilssons kritik är deras påstående att de fyra kritiserade forskarna "helt låter sitt forskningsarbete styras av modeller". Om det vore så, skulle det naturligtvis vara fel. Men jag kan inte finna att de belägger sitt påstående. Forskningsprocessen börjar ju alltid med en problemformulering.

Därefter kommer beskrivningen av problemet. På grundval därav formuleras vissa hypoteser (medvetet eller omedvetet), som utsäger något om de väsentliga sambanden mellan de iakttagna företeelserna. Så vidtar testningen av hypoteserna mot de faktiskt observerade förändringarna. På den grundvalen kommer så till slut slutsatserna om vilka hypoteser som bäst beskriver och förklarar förändringarna. Därmed har forskaren gett en beskrivning och en (naturligtvis alltid endast en möjlig och mer eller mindre ofullständig) förklaring av förändringarna. Konstigare än så är det ju inte. Naturligtvis kan ibland forskningsarbetet också börja med modellen. Det är t.ex. fallet om man är övertygad om att data är riktiga och relevanta men modellen ändock inte "stämmer" med de verkliga förändringarna. Då kan t.ex. modellen vara inkonsistent och då är det naturligt att angripa det problemet. Men det underliggande syftet är naturligtvis alltid att beskriva och förklara verklighetsförändringarna.

Av den anledningen blir också Krantz-Nilssons sammanfattande utsagor (s. 280 f.) om att "den teoretiska modellen bestämmer vilka frågor och problem som skall ställas" felaktiga. Det är problemformuleringen och verklighetsbeskrivningen, som bestämmer vilka hypoteser som skall ställas och hypoteserna bestämmer modellens innehåll och form. När modellen väl är formulerad, är givetvis variablerna bestämda men de bestäms *inte av utan i* modellen. Modellen bestämmer därför inte vad som skall förklaras utan detta bestäms av problemformulering, beskrivning och hypotesval. Modellen bestämmer inte heller "vilka hypoteser som skall ställas" utan tvärtom bestämmer hypoteserna vilken modell som skall väljas. Lika litet bestämmer modellen "i princip vad begreppet förklaring innebär". Begreppet förklaring är filosofiskt-vetenskapsteoretiskt och bestäms följaktligen genom filosofisk-vetenskapsteoretisk analys. Möjligen kan man hävda, att var och en som förklarar med hjälp av modeller utgår från att en förklaring skall innehålla något om det generella i en företeelse. Detta kan visserligen bestridas. Men Krantz-Nilsson anser tydligen själva att målet för historieforskningen är historiska generaliseringar och varför skulle man ställa sig denna målsättning om inte just för att förklara? En modell ger ju just en sammanfattande, idealiserad bild av förklaringen såtillvida som modellen innehåller de variabler och parametervärden, som hypotesformulering och hypotestestning producerat.

Slutligen bestämmer inte modellen "hur undersökningen skall göras, vilket ofta betyder att någon form av ekonometrisk teknik skall tillämpas". Valet av undersökningsteknik är givetvis i viss utsträckning bestämt av valet av modell, därför att valet av teori inom vissa ramar bestämmer valet av metod. Men en och samma modell ger möjlighet till flera olika metoder för att beräkna variablerna och estimerar parametrarnas värden. Detta är ju uteslutande en lämplighetsfråga. Ekonometrisk teknik är ofta tillämplig när det gäller kontinuerliga förändringar över tiden, om man vill sortera materialet och etablera möjliga relevanta samband.

Krantz-Nilsson tar upp ytterligare en punkt av mer allmänt intresse, nämligen teorins funktion i själva forskningsprocessen:

”Det kan emellertid inte anses såsom självklart för en ekonomisk-historiker att teorins förklaringsvärde måste anses vara stort. Alternativt kan man då efter Gustafssons förebild medge, att förklaringsvärdet är lågt, men att man genom att empiriskt skatta sin modell i alla fall får en bra utgångspunkt för vidare forskningar. Detta resonemang har bara den haken, att om en teoretiskt specificerad modell har ett lågt förklaringsvärde måste det rimligtvis också vara svårt att specificera vad denna utgångspunkt innebär.” (s. 281)

Varken jag eller — hoppas jag — någon annan utgår från att en teoris förklaringsvärde axiomatiskt måste vara stort. I så fall skulle det ju inte finnas så många felaktiga teorier. För det andra säger jag inte, att man får en bra utgångspunkt för vidare forskning genom empiriska skattningar av modeller, vilkas förklaringsvärde är lågt rätt och slätt. Om förklaringsvärdet av en teori är *alltför* lågt, så måste man sannolikt börja om från andra utgångspunkter. Men om förklaringsvärdet är så pass stort, att det hjälper en att *orientera sig vidare* i sökandet efter mer relevanta förklaringar, då har teorin uppenbarligen hjälpt en bit på väg. Tag som exempel förklaringarna av konjunkturcykeln. Jevon's teori om att konjunkturcykeln producerades av solfläckarnas periodiska uppträdande var en teori med *alltför* lågt förklaringsvärde och därför en återvändsgränd. Men de första teoribildningarna om ”handelskriserna” var ingen sådan återvändsgränd. De lyckades upptäcka både periodiciteten i kriserna och cykelns faser och beskriva och förklara åtskilliga av konjunkturfluktuationerna inom cirkulationssfären. Men först när uppmärksamheten trängde sig vidare in mot produktionssfären och tog fasta på förändringarna i denna, framför allt fluktuationerna i den fasta kapitalbildningen, blev förklaringsvärdet riktigt tillfredsställande. Men av det får man ju inte sluta, att de tidigare teoribildningarna inte fångar viktiga delar av problemet. Teorier är oftast successiva approximationer av verkligheten och man måste utnyttja alla som ger en större eller mindre bit av förklaringen.

Ett par exempel kan illustrera detta. Antag att vi vill finna en lag, som beskriver produktionens utveckling under en viss period i ett visst land. Anta att produktionen år 1=3 och år 2=9 enheter. Vi söker en hypotes, som beskriver denna utveckling så exakt som möjligt (och ur vars struktur och form vi kan få uppslag till förklaringar). Vi finner då, att t.ex. följande ekvation är en möjlig hypotes (där y är symbolen för produktionen och n symbolen för åren i serien):

$$y_1 = 3^n (1)$$

För $n=1$ blir $y=3$ och för $n=2$ blir $y=9$. Denna hypotes eller lag beskriver sålunda den faktiska utvecklingen exakt. Problemet är emellertid att det också finns andra hypoteser som gör det, t.ex. följande fyra:

$$y_2 = 6n - 3 \quad (2)$$

$$y_3 = \frac{3}{2} (n^2 + n) \quad (3)$$

$$y_4 = 2n^2 + 1 \quad (4)$$

$$y_5 = \frac{n^3}{3} + \frac{\ln n}{3} - 1 \quad (5)$$

För samtliga dessa hypoteser gäller, att för $n=1$ och för $n=2$, så blir y_3 respektive 9. Är då samtliga dessa hypoteser likvärdiga? Ja, om det bara gällde att beskriva produktionens utveckling under år 1 och år 2. Men antag att vi utvidgar våra observationer av produktionens utveckling för åren efter år 2. Vi finner då att samtliga hypoteser inte kan vara riktiga. Ty redan för $n=3$ producerar hypoteserna divergerande värden: y_1 blir 27, $y_2=15$, $y_3=18$, $y_4=19$ och y_5 också=19. Men produktionen var enligt observationerna år 3 inte samtidigt 27, 15, 18 och 19. Minst 3 av de fem hypoteserna måste vara felaktiga. Vilken är den riktiga av de återstående tre? Låt oss då anta, att produktionen år 3 enligt våra observationer är 19. Återstår valet mellan den fjärde och den femte hypotesen. Antag nu att produktionen år 4 enligt våra observationer=33 enheter. I så fall har vi verifierat, att hypotes nr 4 är den riktiga, ty den ger 33 för $n=4$. Däremot verifieras inte hypotes 5, för den ger 35 producerade enheter för $n=4$.

Om nu Krantz-Nilsson invänder, att ekvationen huvudsakligen beskriver processen och endast delvis förklarar den (den visar att det rör sig om en exponentiell tillväxtprocess med en skalfaktor och ett konstant element), så instämmer jag till fullo. Men det är precis det jag också säger i min diskussion av det konkreta exempel, som Krantz och Nilsson hämtar ur min text, Cobb-Douglas-funktionen ("Ekonomisk tillväxtteori och ekonomisk historia", s. 64—67).

Poängen i det valda exemplet är, att det visar hur sökandet efter en förklaring (som enligt min mening innebär att vi främst söker det generella) är en *process*, i vilken vi oupphörligt jämför verkligheten med de hypoteser vi formulerar på basis av våra observationer och i vilken formuleringen av en första hypotes kan hjälpa oss vidare fram till hypoteser, som bättre och exaktare än de först formulerade återspeglar den objektiva verkligheten. Denna process, i vilken vi stegvis sällar ut det som är värdefullt och riktigt kan grafiskt illustreras med figur 1.

Antag att jag inom ett givet problemområde (cirkeln i figuren) vill beskriva och förklara process (1), som konstitueras av de värden som ligger längs pilen ifråga. Jag formulerar först hypotes (2) och får ett mycket dåligt utfall (endast punkten a överensstämmer med de observerade värdena). I det fallet har vi en modell med så lågt (ehuru positivt) förklaringsvärde, att det kanske är "svårt att specificera vad denna utgångspunkt innebär" för att citera Krantz-Nilsson. Men redan hypotes 3 ger två värden, (b och c), som sammanfaller med de observerade värdena. Det är fortfarande fråga om en hypotes med tämligen lågt förklarings-

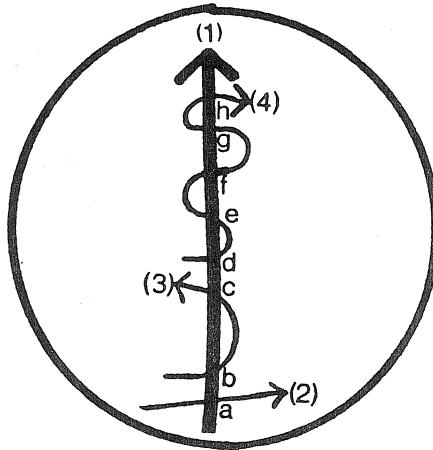

Fig. 1.

värde men med hjälp av de två observationerna kan jag fixera processens rörelseriktning med min teori. Jag prövar därefter hypotes 4, som ger inte mindre än 5 värden (d, e, f, g och h) som överensstämmer med de observerade värdena. Hypotesen har dessutom den förträffliga egenskapen, att den ger samma trendvärde som den process, vilken jag ska förklara. Problemet är emellertid, att hypotesen i fråga producerar oscillationer, som inte kan återfinnas i de observerade värdena. Jag eliminerar därför oscillationerna genom att ändra hypotesens form och når till slut fram till en hypotes, som beskriver de observerade värdena enligt (1).

2

Krantz och Nilsson kritiserar speciellt min uppsats, "Ekonomisk tillväxtteori och ekonomisk historia". De hävdar, att den "tar sin utgångspunkt i neoklassisk teori". Detta ändras sedan till att den ger "en positiv värdering" av "neoklassiska teorimodeller", vilket preciseras (?) till att "mitt programmatiska mål är en syntes mellan olika teoriansatser". Visserligen tillskrivs jag jämte Carl-Axel Olsson egenskapen att vi ställer oss "mera kritiska till värdet av modellerna än vad Birgitta Odén och Rolf Olsson gör". Men alla fyra buntas ändå ihop som exponenter för en riktning, som vill "hävda den neoklassiska teorins lämplighet som grundval för den ekonomisk-historiska forskningsprocessen, även om nyansskillnader mellan dem kan spåras".

Vad mig beträffar sägs jag vilja använda de neoklassiska produktionsfunktionerna "som grundläggande forskningsmetod". Jag sägs vara "mycket positiv" i min värdering av produktionsfunktionens användbarhet som analytiskt instrument. De bokför därefter mina invändningar men återkommer på nytt till att "Bo Gustafsson trots modellens otillräcklighet är positiv till Cobb-Douglas-funktionen" därför att denna (som de faktiskt helt riktigt uttrycker det) "fört

analysen en bit på väg”. Själva har de ”redan på basis av Bo Gustafssons egen framställning” en helt annan uppfattning, nämligen att Cobb-Douglas-funktionen i ekonomisk-historiska sammanhang ofta har ”ett lågt förklaringsvärde”.

Vidare tillskrivs jag en allmänt synkretistisk hållning till teorier, varvid jag sägs vara ”benägen att låta värderingen av de teoretiska ansatsernas relevans för ekonomisk-historiska förändringsförlopp komma i andra hand”. Jag — och tydligen också övriga kritiserade författare — borde ta ”klarare ställning till de teorier som man anser vara användbara i ekonomisk-historisk forskning” och inte syssla med ”modeller som enbart specificerar sammanhang mellan teoretiska begrepp”.

Jag tror att detta är en rimlig sammanfattning av deras kritik. Man tvingas då än en gång konstatera, att det svåraste i kritik är att läsa — och förstå — rätt innantill. Det enda i Krantz-Nilssons framställning, som överensstämmer med den kritiserade texten är, att jag i en specifik mening är ”positiv” i värderingen av Cobb-Douglas-funktionen och vissa av dess utvidgningar som analytiskt instrument i ekonomisk-historiska undersökningar. Men eftersom positiviteten inte specificeras, vilket däremot sker i min text, blir ju omdömet ganska meningslöst. Krantz-Nilsson bokför som om det gällde att fastställa huruvida man är ”för” eller ”mot” synd.

Vad handlar då min uppsats om? Så mycket är säkert: den tar inte ”sin utgångspunkt i neoklassisk teori”, den ställer inte upp ”en syntes mellan olika teoriansatser” som programmatiskt mål, den förespråkar inte ”den neoklassiska teorins lämplighet som grundval för den ekonomisk-historiska forskningsprocessen”, den låter inte ”värderingen av de teoretiska ansatsernas relevans för ekonomisk-historiska förändringsförlopp komma i andra hand” och den sysslar visst inte med ”modeller som enbart specificerar sammanhang mellan teoretiska begrepp”. Jag kan enbart rekommendera en omläsning av texten.

Vad som faktiskt står i denna är följande. Efter att inledningsvis ha diskuterat innebörden av ekonomisk tillväxt och vissa mätproblem övergår jag till att behandla typer av tillväxtteorier, som klassificeras i statistiskt-beskrivande, ekonomisk-analytiska och allmänna teorier. ”Det som skiljer dem är, att de angriper tillväxtproblematiken på olika abstraktionsnivåer” (s. 56) står det. Jag analyserar därefter dessa teorityper för att påvisa omfattningen av deras förklaringsvärde och försöker precisera detta. Analysen utmynnar i slutsatsen, att den ekonomiska tillväxten inte kan förklaras enbart med hjälp av ekonomiska teorier — än mindre med enbart neoklassiska. ”Då tvingas vi också att vidga perspektivet till även de icke-ekonomiska sektorerna, eftersom politiska beslut, kulturella och ideologiska faktorer m.m. erfarenhetsmässigt har påverkat den ekonomiska tillväxtprocessens gestaltning” (s. 74). Diskussionen av olika förklaringar sker hela tiden i anknytning till sakfrågorna, om hur det egentligen har varit.

Av ekonomisk-analytiska teorier analyseras dels den neoklassiska produktions-

funktionen i den form Cobb-Douglas gav den (jänte en utvidgning av den) samt Harrods tillväxtmodell och dess samband med Marx' tillväxtteori liksom Rostows tillämpning av den. Likheten är att produktionstillväxten i de olika teorierna uppfattas som en funktion främst av tillväxten av arbete och kapital (i fallet Harrod sammanfattade i enbart kapitaltillväxten). Samtidigt betonas att skillnaderna i tolkning av variabelernas innebörd är "himmelsvida".

Vad beträffar Cobb-Douglas' produktionsfunktion konstateras, att denna betraktar produktionen som en funktion av kapitalvolym och arbetskraft. Den bedöms, jämfört med statistiskt-beskrivande teorier som främst förklarar förändringar utifrån strukturella förändringar av aggregat, som ett "vetenskapligt framsteg såtillvida, att den i form av en exakt matematisk lag härledde produktionens ökning ur ökningen av produktionsfaktorerna". Därefter diskuteras dess begränsningar i olika avseenden. Slutsatsen blir:

"Vilka de konkreta invändningarna mot Cobb-Douglas-funktionen nu må vara, kvarstår som ett faktum, att den är en analytisk teori för produktionstillväxten. Produktionsfunktionen *beskriver* sambandet mellan insatserna av produktionsfaktorer å ena sidan och produktionsresultatet å den andra. Teorin *förklarar* också detta samband såtillvida, att den visar, att en ökning av de två produktionsfaktorernas mängd resulterar i en motsvarande ökning av produktionen. (Förklaringen görs mer realistisk, när man i teorin släpper antagandet att exponenternas summa=1 eller tillfogar ytterligare variabler.) Men vad bestämmer då ökningen av produktionsfaktorernas mängd? Den frågan besvaras inte av denna produktionsteori, som tar ökningen av produktionsfaktorernas mängd som given. Vi behöver fördjupa analysen ytterligare ett steg och ställa frågan: vad bestämmer arbetskraftens och kapitalets tillväxt?" (s. 67)

Denna fråga leder över till en kort analys av Marx' produktionsteori, enligt vilken förbrukningen av varan arbetskraft ger upphov till ett mervärde, som oupphörligt omvandlas till nytt kapital (variabelt och konstant) och att kapitalisterna med detta ökade kapital kan öka produktionen ytterligare.

Man kan nu inte för det första utan vidare avfärda Cobb-Douglas-funktionen med att säga, att den "i ekonomisk-historiska sammanhang ofta (har) ett lågt förklaringsvärde". I några fall — och det gäller då främst tiden före 1930 — har den gett acceptabla utfall. När utfallen inte varit så bra, så beror det delvis på att funktionens antaganden är för restriktiva (vilket å andra sidan gjort den lätt att testa) och den aspekten diskuteras i min artikel; delvis beror det på att den ekonomiska tillväxtens struktur har förändrats. Funktionens restriktioner, främst avsaknaden av skaleffekter, medför att *i funktionen* stigande kapitalintensitet medför stigande kapitalkoefficient men relativt mindre starkt stigande produktionstillväxt. Under 1800-talets senare och 1900-talets första hälft har man faktiskt observerat ett sådant mönster. Denna faktiska struktur återspeglas därför hyggligt av just Cobb-Douglas-funktionen. Men sedan dess har man iakttagit, att den stigande kapitalintensiteten inte tenderat att höja kapitalkoefficienten och

inte fått till effekt en relativt eftersläpande produktionstillväxt, därför att arbetsproduktivitetens ökning motverkat en sådan utveckling. Denna förändring av den faktiska tillväxtens struktur har tvingat fram de modifikationer av Cobb-Douglas-funktionen, som utgått från Tinbergens införande 1942 av "disembodied technical progress" (dvs. tekniskt framåtskridande oberoende av kapitalinsatserna) och från Solows införande 1962 av "embodied technical progress" (dvs. tekniskt framåtskridande bundet till kapitalinsatserna).

Men kärnpunkten i min kritik av Cobb-Douglas-funktionen avser inte i första hand funktionens form utan dess ekonomiska innehåll, främst att den inte uttalar sig om *hur* produktionsfaktorerna arbetskraft och kapital genererar ekonomisk tillväxt. Det är ju *just därför* som jag för in Marx' produktionsteori i den fortsatta framställningen. Även Marx' har en produktionsfunktion med arbetskraft och kapital som insatsfaktorer, vilket framgår av min text.¹ Den *skiljer sig*, som också visas i texten, i väsentliga avseenden från den neoklassiska: den är uttryckt i värdetermer (ytterst arbetstid), den gör en distinktion mellan konstant och variabelt kapital, den härleder produktions- liksom kapitaltillväxten ytterst ur det tillfogade merarbetet och den inför ett uttryck för det konstanta kapitalets förhållande till det variabla (kapitalets organiska sammansättning), för förhållandet mellan mervärde och variabelt kapital (mervärdekvot) och för förhållandet mellan mervärde och total kapital (profitkvot). Men om vi abstraherar från dessa *specificeringar*, så betraktas *också* i Marx' produktionsfunktion den fysiska produktionstillväxten som en funktion av tillväxten av arbetskraft och kapital. Om man har det klart för sig, är naturligtvis en jämförelse både möjlig och berättigad.² Krantz och Nilsson tycks däremot se den neoklassiska produktionsfunktionen som något skumt *i sig*.

Birgitta Odén:

Utgångspunkten för Krantz' och Nilssons kritik av min uppsats *Ekonomiska emigrationsmodeller och historisk forskning* är enligt inledningen, att jag kritiskt pläderat för användandet av neoklassiska modeller i historisk forskning (s. 260 f.).

¹ Man kan också formulera den på följande sätt, där p , k , v , m^1 och q är symboler för produktionsvärde, konstant kapital, variabelt kapital, mervärdekvot och kapitalets organiska sammansättning, varvid uttrycket inom högra klammern blir profitkvoten:

$$p = [k + v] [1 + m^1 (1 - q)]$$

² "Thus the production function has a real meaning (within the framework of the accepted limitations), when it is considered as a model reflecting the quantitative participation or role of individual forces of production in creating the aggregation of usevalues. But it is irrational when it is said to offer qualitative characteristics of production as a process in which value, surplus value and distribution is created." *I. Osadchaya*, From Keynes to neoclassical synthesis. A critical analysis (Moscow 1974), s. 86.

Den starkt selektiva genomgång av min uppsats som författarna sedan gör avser emellertid inte att kritisera mina påståenden rörande de ekonomiska emigrationsmodellernas förmåga att förklara ett av migrationsforskningens centrala problem: volymvariationen. Genomgången har uppenbarligen ett helt annat syfte och leder också till helt andra konklusioner: jag skulle förorda att historikern uteslutande borde fungera som hjälpreda åt ekonomer och jag skulle företräda den uppfattningen, att historikern inte kan spela någon självständig roll i forskningen. ”Man kan med andra ord ifrågasätta, om i så fall någon specifik historisk vetenskap kan finnas”. Detta intresse för olika vetenskapsgrenars specifika uppgifter var typiskt för 1960-talsdebatten, men de ofta upprepade argumenten om historien som hjälpgumma har väl mist det mesta av sin ironiska udd i 1970-talsdebatten, där den teoretiska basen för ett eftersträvat tvärvetenskapligt samarbete är ett av de centrala problemen. Genom att återfalla i redan övergivna argument spårar Krantz och Nilsson snabbt ur från den kritiska linje de velat anlägga.

Sina generaliseringar om mina åsikter om historisk forskning gör Krantz-Nilsson inte med utgångspunkt från mina historiska arbeten utan från en enda artikel, som skrevs i en speciell avsikt, tydligt angiven i artikelns inledning: den var ett diskussionsinlägg i ett aktuellt forskningsläge och jag förbehöll mig att få återkomma vad beträffar mina egna ståndpunkter och den forskningsstrategi jag själv ville förorda (s. 3).¹ Målsättningen med artikeln var att beskriva och analysera *konfrontationer* mellan historiker och ekonomer kring emigrationen som massfenomenen och att försöka ange riktlinjer för hur sådana konflikter skulle kunna lösas (s. 2). Vidare var avsikten pedagogisk: det gällde att inför historiker visa *var* ekonomerna befann sig i det aktuella forskningsläget, så att inte konflikterna formulerades kring inaktuella problem. Huvudtanken var, att kritiken mot de ekonomiska emigrationsmodellerna dels inte fick vila på missförstånd (s. 63), dels borde påvisa vilka problem dessa modeller lämnade olösta (s. 68). Jag redovisade också en rad konkreta problem som jag uppfattade som olösta (s. 63 ff.). Till slut önskade jag — närmast i pedagogiskt syfte — introducera begreppen makro- och mikronivå inom socialhistoriska studier och påvisa de teoretiska sambanden mellan de bägge analysnivåerna (s. 7). Avslutningsvis efterlyste jag ett forskningsstrategiskt alternativ, som kunde ge oss ett bättre instrument för analys av ett så komplicerat skeende som emigrationen. Krantz och Nilsson förbigår helt min artikels uttalade syften och mina egna konklusioner och söker i stället efter en ”odénsk anda” (s. 258) och ”föreställningsvärld” (s. 263), bl.a. med hjälp av indirekta bevis och skruvade indicieresonemang (s. 263 not 5, s. 264).

Krantz-Nilsson borde, om de velat uppnå sitt angivna syfte, rimligen ha visat, att den neoklassiska modellen för internationell arbetskraftsförflyttning inte är

¹ Det är beklagligt, att denna andra artikel ännu icke publicerats, därför att förf. genom annat arbete tvangs lämna aktiv forskning kring migrationsproblemen.

fruktbar för att lösa det delproblem som har formulerats utifrån statistiskt beskrivna iakttagelser, nämligen samvariationen mellan emigrationskurvorna i flera europeiska länder och immigrationskurvan i USA.

En sådan kritik mot modellen hade kunnat följa olika, aktuella diskussionslinjer. Man hade först och främst kunnat diskutera, om den aktuella delteorin fått alltför stor uppmärksamhet och om inte ett mera holistiskt perspektiv skulle inneburet en reducering av teorins förklaringsvärde. Vidare hade mina kritiker kunnat föreslå en alternativ och mera fruktbar teori till den teori för emigrationens volymförändringar som jag förespråkade. Det hade också varit möjligt att ifrågasätta teorins relevans för den historiska period, där den användes. Till slut hade man kunnat kritisera teorin från ideologikritiska synpunkter, därför att den håller fast föreställningen om människors frihet och förmåga att själva träffa val om sin framtid och överväga sina möjligheter. Men ingenting av detta sker. I stället avslutar Krantz och Nilsson sin kritik med allmänna och ofta upprepade fraser om att ekonomiska system förändras och att den neoklassiska teorin är statisk (s. 282). Från detta sluter de, att det är svårt att bedöma vad teorin egentligen förklarar ”inte minst när den används i specifika undersökningssammanhang, t.ex. den typ som det är fråga om i Odéns uppsats” (s. 282). Oförmågan att inse detta får stå för Krantz och Nilssons räkning. Själva är jag, som framhölls i uppsatsen, inte oförmögen att förstå vad teorin förklarar men väl besviken över att vad som förklaras på ett så övertygande sätt är en så begränsad del av emigrationsproblematiken, nämligen emigranternas val av tidpunkt för migrationen. Därför måste det också betonas, att den partiella teori det är frågan om aldrig utgivits för att vara en generell teori för långsiktiga samhällsförändringar utan en teori för att förklara de korta variationerna i ett förändringsförlopp under en period med väsentlig enhetlighet i de aktuella länderna ifråga om produktionsförhållanden och förutsättningar för arbetarnas rörlighet.

Krantz-Nilsson hade i det aktuella forskningsläget inte behövt vara utan referenser till andra historiker med andra utgångspunkter än den neoklassiska teorin. Det är välkänt, att docent Sune Åkerman i Uppsala under flera år publicerat artiklar som kritiserat denna teori. Som ett alternativ till vad han kallar en ”econometrical model” ställer han upp en ”interdisciplinary model”, där sociala och psykologiska faktorer tillmäts större förklarande värde än man hittills givit dem. Nyligen har han sammanfattat sina arbeten på en alternativ modell för förklaring av emigrationens volymförändringar — *Theories and Methods of Migration Research*. Det är beklagligt, att Krantz-Nilsson avfärdar detta bidrag som ”funderingar” i stället för att diskutera det och själva taga ställning.² Detta avslöjar,

² Försvaret för denna underlåtenhet är ytterligt svagt. Argumentet att Åkerman inte diskuterar de ekonomisk-historiska metodproblem, som Krantz-Nilsson är intresserade av, är helt ohållbart — Åkerman kritiserar det senaste ekonometriska bidraget (av Thorvald Moe) och ställer upp sin alternativa modell i klar polemik mot ekonomiska emigrationsmodeller. Det

att de inte primärt är intresserade av att fördjupa diskussionen om de neoklassiska emigrationsmodellernas användbarhet.

Krantz-Nilsson gör i stället ett halvhjärtat försök att positionsbestämma sin egen ståndpunkt genom att rekommendera Gunnar Fridlitzius' nyligen publicerade artiklar om svensk befolkningsutveckling, som enligt dem karakteriseras av ett övergripande sammanhang, framkommet genom användning av mera renodlade ekonomisk-historiska metoder. Vad har då Fridlitzius att säga till frågan om *emigrationen*, som skiljer hans metodiska inställning från min?

Fridlitzius' utgångspunkt är iakttagelsen av "the baby-boom" från 1820-talet och dess effekter på arbetsmarknaden 20 år senare.³ Han ställer frågan om denna arbetskraftsökning haft någon inverkan på den markerade ökningen av emigrationen under 1850-talet. Fridlitzius diskuterar problemet utifrån Brinley Thomas' och Quigleys arbeten utan att deras neoklassiska teori ifrågasätts. Metodiskt arbetar Fridlitzius med disaggregering av materialet för att nyansera och kritisera tidigare generaliseringar. Det är svårt att inse, att det finns så fundamentala skillnader mellan Fridlitzius' och mig, bortsett från att min artikel var ett diskussionsinlägg och att Fridlitzius presenterar ett eget empiriskt forskningsresultat. Jag har med utgångspunkt från ekonomerna diskuterat befolkningsökningens betydelse för emigrationsförloppet och svårigheterna att finna nedslag i källmaterialet av sådana faktorer, när man arbetar med socialpsykologiska förklaringar på mikroplanet (s. 26). Jag har förordat disaggregering som en metod att kritisera de ekonomiska migrationsmodellerna (s. 42). Jag har förespråklat regional och social disaggregering (s. 61). Även om Fridlitzius inte är explicit teoretisk, är det knappast befogat att fränkänna honom ett teoretiskt ställningstagande. Detta går inte ut på att underkänna den neoklassiska teorin för emigration men väl på att modifiera den — på samma sätt som den länge varit utsatt för successiva förbättringar och preciseringar.

Under senare år har det som bekant förekommit olika angrepp på "positivism", på strukturfunktionalism och även på "neoklassiska" teorier. Det mesta av denna kritik har haft marxistiska utgångspunkter, men även från andra håll har kritik framkommit, inte minst mot "the new economic history" och mot "the new social history". Flera av dessa angrepp har varit givande, därför att de förordat ett helhetsperspektiv och en utvecklingsteori vid förklaring av historiska förändringsförlopp. Alternativ till liberala förklaringsmönster har med en viss framgång kunnat formuleras. Alldeles uppenbart har denna kritik ibland drabbat ekonometrisk forskning hårt, särskilt då den givits ett idékritiskt innehåll. Mindre

förefaller ologiskt, att först klandra historikern Odén för brist på kritik av dessa modeller och sedan avfärda den kritik som framförs av historikern Åkerman, därför att den inte är aktuell för de ekonomisk-historiska metodproblemen.

³ "Swedish Population Growth", s. 29 (Economy and History, XVIII:1, 1975).

övertygande har emellertid kritiken varit, när den blott dogmatiskt påstått, att positivistisk teori är statisk och neoklassisk teori är något a priori dubiöst. Till detta enkla argumentationsmönster har tyvärr Krantz och Nilsson förfallit. Jag väntar därför fortfarande på det helhetsperspektiv på 1800-talets internationella arbetsmarknadsrörlighet, som har marxistiska förtecken.⁴ En konfrontation mellan de ekonomiska emigrationsmodellerna och den Åkermanska sociologiska/psykologiska behavioristiska modellen å ena sidan och en marxistisk förändringsmodell å den andra borde på ett avgörande sätt kunna låta oss pröva, vilken av dessa modeller som är mest fruktbar för att tolka det stora empiriska datamaterialets rikedom både på likheter och variationer. Till ett sådant nytt steg i den emigrationshistoriska metoddebatten har inte Krantz och Nilsson lyckats bidra med något enda förnuftigt argument.

Rolf Ohlsson:

Nilsson och Krantz diskuterar i sitt inlägg den ytterst viktiga metodfrågan i vilken mån teorier och då i synnerhet neoklassiska teorier är relevanta i ekonomisk-historisk forskning. En betydande del av deras inlägg upptas av en recension av min avhandling, där kritiken i många fall framstår som irrelevant i förhållande till den metoddiskussion Krantz-Nilsson säger sig vilja föra. Då de dessutom i ett flertal avseenden förvanskar och förvränger innehållet i min avhandling, anser jag mig tvungen att göra vissa tillrättalägganden. I huvudsak avser dessa tillrättalägganden Krantz-Nilssons framställning av innehållet i del II och III i min avhandling.

I sin kritik av del II anför Krantz-Nilsson att jag borde ha valt grupper som i vissa bestämda avseenden var homogena. Orsaken till mitt val av jämförelsegrupp framgår emellertid klart av appendix B i min avhandling. Jag redogör här för befintligt källmaterial och för i vilka avseenden olika grupper går att jämföra med varandra. Av redogörelsen framgår klart att det inte existerar något källmaterial ur vilket det går att få fram en svensk kontrollgrupp, som uppvisar samma karakteristika som invandrarpopulationen i de bestämda avseenden Krantz-Nilsson efterlyser genom sina exempel.

Genom att göra ett 5 %-igt urval av inkomsttagare i Malmö (summa 20 000 individer) och kombinera taxeringslängdernas uppgifter med folkräkningarnas har det tillgängliga källmaterialet maximalt utnyttjats för att få fram en svensk kontrollgrupp, som i så många avseenden som möjligt är jämförbar med invandrarpopulationen. Detta talar enligt min mening klart emot Krantz-Nilssons på-

⁴ Åkerman erkänner i en nästan patetisk not (n. 1 s. 20) sin bristande entusiasm för de struktur-funktionalistiska teoretiker han anslutit till under hänvisning till att Marx inte uttalat sig om migrationen och därför inte givit någon startpunkt. Som argument för ett teorival är detta svagt. Marx har direkt uttalat sig om de flyttande som kapitalismens "lätta kavalleri" och indirekt ger hela hans samhällssyn utgångspunkter för ett alternativt perspektiv på arbetskraftens exploatering.

stående att jag visar ”brist på intresse för vilka grupper av individer som skall undersökas och hur dessa grupper i olika hänseenden förhåller sig till varandra” och att jag visar ”en benägenhet att bortse från problem i samband med relevanta empiriska undersökningar”. Dessa påståenden förefaller dessutom väl grova med tanke på att Krantz-Nilsson ej funnit sig ha anledning att sätta sig in i vilket källmaterial som existerar på området och vilka möjligheter som finns att utnyttja detsamma, trots att detta klart anges i avhandlingen.

För övrigt framstår valet av olika tänkbara jämförelsegrupper som förhållandevis ovidkommande i en diskussion om teoriens lämplighet i ekonomisk-historisk forskning. Parentetiskt kan dock inflikas, att eftersom den neoklassiska teorin vanligtvis är partiell (effekten av förändring i en variabel, allting annat oförändrat) borde i synnerhet ”teoretiska empiriker” som jag vara intresserade av att få fram jämförelsegrupper som till sin sammansättning är så homogena som möjligt. Mina stundom fåfänga ansträngningar att ur det bristfälliga källmaterialet vaska fram sådana grupper motsäger ej detta.

En stor del av Krantz-Nilssons recension diskuterar olika förklaringar som jag utnyttjat i min avhandling. De menar att dessa kan delas upp i tre huvudtyper. Den första huvudtypen kan enligt deras mening närmast karakteriseras som ad-hoc-förklaringar, medan den andra huvudtypen utgörs av ”statistiska” förklaringar samt den tredje av ”teoretiska” förklaringar.

Som exempel på den första huvudtypen, dvs. vad som närmast kan karakteriseras som ad-hoc-förklaring, anför de min förklaring till den höga andelen utländska kvinnor i Malmö år 1948. Denna förklaring går ut på det triviala att eftersom majoriteten av invandrarna i Malmö detta år utgjordes av politiska flyktingar och att kvinnorna dominerade i denna grupp, kan vi förvänta oss att kvinnorna är överrepresenterade i den utländska populationen. Efter citatet ur min avhandling fortsätter Krantz-Nilsson: ”Även i övrigt är förklaringarna i detta exempel av i stort sett samma typ, vilket kanske kan anses symptomatiskt: när det gäller att förklara förändringar är det svårare att finna stöd i den ekonomiska teorin.” (Med exempel avser Krantz-Nilsson här förklaringarna till att under efterkrigstiden antalet utländska kvinnor minskat i förhållande till antalet utländska män, dvs. orsakerna till att könskvoten sjunkit.)

Krantz-Nilsson menar alltså att jag tillgriper vad som närmast kan karakteriseras som ad-hoc-förklaringar, när det gäller att förklara förändringar, eftersom den statistiska ekonomiska teorin då är otillräcklig. Vidare påstår de att jag i min analys av förändringarna i invandrarnas könskvot (kapitel 7 i min avhandling) i stort sett genomgående använder denna typ av förklaring. Deras påståenden bygger på grova missuppfattningar i ett flertal avseenden:

1. I det av Krantz-Nilsson citerade exemplet förklaras *ej* någon förändring. Förklaringen avser varför andelen kvinnor var hög just år 1948.

2. Att jag stundom tillgriper förklaringar av huvudtyp 1 (som man kan kalla "common-sense"-förklaringar om man vill), beror inte på, som Krantz-Nilsson påstår, att den neoklassiska teorin är otillräcklig för att förklara förändringar. Det beror istället på att det är svårt att finna stöd i en *ekonomisk* teori för fenomen och förändringar som *inte* är ekonomiska till sin karaktär. Att det överhuvud taget skulle finnas företrädare för synsättet att den neoklassiska teorin kan ge en fullständig förklaring till en samhällelig omvandlingsprocess är nog en tro som Nilsson är ensam om att dela med Krantz. Självklart gäller att den neoklassiska teorin är ett analyshjälpmedel vid sidan av många andra.

3. Slutligen påstår Krantz-Nilsson att också övriga förklaringar som anges i avhandlingen till förändringarna i invandrarnas könskvot är av ad-hoc-typ. Genom detta påstående och genom sitt ytterligt dåliga val av exempel ger Krantz-Nilsson läsaren en fullständigt snedvriden bild av min analys i kapitel 7. Som *viktigaste* förklaring till förändringarna i könskvoten anges i avhandlingen utvecklingen på arbetsmarknaden i Malmö för ogifta kvinnor. Den förändrade arbetsmarknads-situationen analyseras här med hjälp av den modell som formulerats av Arrow och Capron. *Den viktigaste* förklaringen i analysen är alltså en "teoretisk" förklaring (huvudtyp 3), som är väl förankrad i den neoklassiska teorin.

Krantz-Nilsson anför ett par exempel på den tredje förklaringstypen i min avhandling. Vad de vill visa med dessa exempel framgår ej av deras inlägg. För mig framstår dessa exempel som fullständigt ovidkommande i en diskussion om teoriers relevans i ekonomisk-historisk forskning. De misstolkar dessutom min analys och tillskriver mig slutsatser som jag inte dragit. Dessa premisser utgör knappast en fruktbar utgångspunkt för en metoddiskussion.

Exemplen är hämtade från del I i min avhandling och gäller, som Krantz-Nilsson uttrycker det, "förklaringar till arbetslöshet". I det första exemplet påstås att jag förklarar arbetslösheten under 60-talet med de under detta decennium gradvis förbättrade arbetslöshetsunderstöden.

1. I avsnittet ur avhandlingen från vilket exemplet är taget diskuteras emellertid ej olika förklaringar till arbetslöshet. I avsnittet diskuteras olika förklaringar till förskjutningen i UV-sambandet, dvs. att vakanserna inom industrin i Malmö vid en given nivå på arbetslösheten uppvisade högre värden under 60-talets högkonjunkturår än under 40-talets. Som den viktigaste orsaken till arbetslöshet vid en viss tidpunkt ses, utan att detta närmare diskuteras eftersom jag inte haft anledning att närmare gå in på det, det rådande konjunkturet.

2. För att förklara förskjutningen i UV-kurvan anføres i avhandlingen två huvudfaktorer: för det första förändringar i efterfrågan på arbetskraft, dvs. att industrin

under 60-talet jämfört med tidigare perioder efterfrågade en annorlunda arbetskraft vid i övrigt samma konjunkturläge, vilket resulterade i svårigheter för arbetslösa att erhålla ny anställning. Jag söker alltså ingen förklaring till varför arbetare *blev* arbetslösa utan till varför arbetslösa hade svårigheter att få nytt arbete. För det andra diskuteras i anslutning till den nya arbetsmarknadsteorin hur förändringar i arbetskraftsutbudets sammansättning kan ha resulterat i en högre "sök"- och "friktions"-arbetslöshet vid i övrigt samma konjunkturläge. Med utgångspunkt från den nya arbetsmarknadsteorin studerar jag här de faktorer som bestämmer arbetslöshetstidens längd. Jag försöker alltså besvara frågan varför arbetslösa personer under 60-talet i högre utsträckning än under 40-talet *förblev* arbetslösa och inte varför arbetande personer *blev* arbetslösa.

3. Merparten av diskussionen i detta sammanhang upptas av en analys av de demografiska förändringarnas effekter. Mycket kortfattat berörs effekterna av de förbättrade arbetslöshetsunderstöden. Att de överhuvud taget nämns beror på att de ingår i de modeller som jag använder mig av i analysen. Jag skriver dock uttryckligen, att det är svårt att uttala sig om vilka effekter de förbättrade arbetslöshetsunderstöden kan ha haft. Troligen gäller att effekterna varit så marginella att de inte ens går att empiriskt mäta.

Sammanfattningsvis blir min analys i Krantz-Nilssons förvanskade framställning helt oigenkännlig. De påstår att jag vill "förklara arbetslöshet", när jag analyserar faktorer bakom förskjutningen av UV-sambandet. Vidare ger deras framställning intrycket att arbetslöshetsunderstöden skulle spela en central roll i min analys, när de i verkligheten diskuteras som ett marginellt fenomen. Slutligen: när jag uttryckligen skriver att det är svårt att uttala sig om vilka effekter de förbättrade arbetslöshetsunderstöden kan ha haft, menar jag det verkligen. Hur man kan tolka detta som att arbetslöshetsunderstöden har ett "visst förklaringsvärde", och att effekterna på arbetslösheten skulle vara avsevärda (se fotnot 2, avsnitt IV i Nilssons-Krantz inlägg) är för mig fullständigt obegripligt.

Krantz-Nilssons andra exempel på teoretiska förklaringar gäller ungdomsarbetslöshet och diskrimineringen av äldre arbetskraft. Som förklaring till den ökade diskrimineringen under 60-talet anförs i min avhandling att vi då på grund av kapitalfördjupningen fick förändrade kostnadsrelationer mellan äldre och annan arbetskraft, vilket i sin tur kan leda tillbaka till skillnader i "psyko-motorisk" kapacitet och utbildning. Krantz-Nilsson påstår att jag genom att använda denna förklaring, hämtad från Gunnar Persson (en i Lund och Köpenhamn verksam förespråkare för användandet av marxistisk teori i ekonomisk-historisk forskning), har gått över till en helt annan teoretisk ram än den annars i avhandlingen förekommande. Krantz-Nilsson blandar här ihop person och sak. Förklaringen, dvs. de förändrade kostnadsrelationerna betingade av skillnader i "psyko-motorisk" kapacitet och utbildning, kan direkt härledas ur den neoklassiska teorin.

Jag förstår dessutom ej vad Krantz-Nilsson med detta exempel vill visa som kan vara relevant i metodfrågan. Enligt min mening visar anförandet av exemplet endast en sak som är relevant i sammanhanget, nämligen att Krantz-Nilsson besitter bristfälliga kunskaper om den teori, vars användbarhet de vill diskutera.

Med sitt tredje exempel på teoretisk förklaring vill Krantz-Nilsson visa inte bara att teorin är oförmögen att förklara förändringar, utan att den till och med tenderar att dölja att det rör sig om förändringar. Det främsta exemplet skulle finnas i del III, som behandlar gifta kvinnors förvärvsarbete.

I inledningen till del III anger jag att man funnit negativa samband mellan mannens inkomst och den gifta kvinnans förvärvsarbete vid tvärsnittsanalys men positiva vid tidsserieanalys. Vidare anför jag att denna ”paradox” varit föremål för penetrerande studier, som bidrog till att en ny teori formulerades under 60-talet, den s.k. ”economic theory of the family”. Denna teori kan sägas innehålla en teoretisk lösning till den skenbara paradoxen.

I min analys av de gifta kvinnornas förvärvsintensiteter använder jag mig av denna teori, bl.a. för att generera hypoteser, som testas gentemot det empiriska materialet. Kortfattat kan den empiriska undersökningen sägas innehålla dels en analys av sambandet mellan relativa inkomster (kvinnans inkomster i förhållande till mannens) och förvärvsintensiteter, dels en analys av förändringarna i preferensstrukturen.

Låt oss då gå över till Krantz-Nilssons totalt förvirrade och illvilliga tolkning: ”När förändringar alltså ägt rum under en period och det därmed kan påvisas annorlunda reaktionsmönster än vad den statistiska teorin förutsäger, framstår detta som en paradox för ekonomisk-historikern Rolf Ohlsson!”

Änso visar Krantz-Nilsson en beklämmande avsaknad av de mest elementära kunskaper om den teori, vars användbarhet de vill diskutera.

För det första fann man under 40- och 50-talen vissa *empiriska* samband, som då föreföll paradoxala, vilket resulterade i att en teori så småningom formulerades som var konsistent med de funna empiriska sambanden. Enligt denna teori föreligger alltså inte någon paradox, vilket Krantz-Nilsson tydligen har för sig. Man har därför ej heller funnit annorlunda reaktionsmönster än vad den statistiska teorin förutsäger.

För det andra: eftersom jag i min analys använder mig av denna teori och eftersom jag i varje fall besitter de elementära kunskaperna om dess innehåll, är det absurt och illvilligt att försöka pådyvla läsaren intrycket att *jag* ser de empiriska sambanden som en paradox.

Krantz-Nilsson fortsätter sin kommentar: ”Det kan här vara av intresse att som en *kontrast* (min understrykning) kortfattat referera till ekonomen Per Silenstam. Han konstaterar att det finns skäl som talar för det ovannämnda sambandet, men att det bygger på antagandet om stabil preferensstruktur. Men detta antagande är ”naturligtvis orealistiskt i varje fall på längre sikt” (citrat från Per

Silenstam). Någon paradox föreligger alltså inte för Silenstam utan istället en utveckling, som beror på en mängd förändringar över tiden.”

Det kan här påpekas att självklart framstår det empiriska sambandet ej som en paradox för Per Silenstam, eftersom han, i likhet med mig men i motsats till Krantz-Nilsson, är medveten om att teorin är konsistent med de funna empiriska sambanden.

Som Krantz och Nilsson så riktigt påpekar bygger den partiella neoklassiska teorin på antagandet om stabil preferensstruktur. Det är därför av stor vikt att i en analys av förvärvsintensiteternas utveckling över tiden noggrant diskutera vilka förändringar som kan ha ägt rum i preferensstrukturen. Genom sin snedvridna framställning ger Krantz-Nilsson läsaren intrycket att jag ej tagit upp dessa till behandling. Jag vill därför påpeka att mer än hälften, räknat i sidor, av min analys i del III diskuterar olika förändringar i preferensstrukturen.

Även i övrigt förekommer en del absurda misstolkningar av innehållet i min avhandling. De exempel jag anfört ovan bör dock vara tillräckliga för att visa att Krantz-Nilsson offrat saklig riktighet för att deras argument i metodfrågan skall framstå som starka. Dessutom har Krantz-Nilsson ej funnit anledning att sätta sig in i vilket källmaterial som existerar på området och dess användningsmöjligheter, trots att detta klart anges i avhandlingen. De uppvisar vidare bristfälliga kunskaper om de elementära grunderna för den teori, vars applicerbarhet de vill diskutera. Dessa premisser är knappast fruktbara utgångspunkter för en diskussion om teorins lämplighet som analysinstrument i ekonomisk-historisk forskning.

Carl-Axel Olsson:

Obenägenheten från Krantz och Nilssons sida att redovisa sin egen ”forskningsstrategi” gör att deras artikel knappast kan bilda utgångspunkten för en mer allmän metodologisk diskussion om förhållandet mellan ekonomisk teori och ekonomisk historia. Därför begränsar jag mig till att i korthet bemöta Krantz-Nilssons kritik av ett par avsnitt i min avhandling. Detta motiveras i det här fallet av att Krantz-Nilsson dels har underlåtit att sätta in de aktuella avsnitten i sitt sammanhang, dels grovt förvanskat min inställning till neoklassisk teori. Jag skall dessutom försöka visa att Krantz-Nilssons krav på metod- och teoridebatten, nämligen att ”debattörerna tog klarare ställning till de teorier som man anser användbara”, faktiskt är uppfyllt i min avhandling — i motsats till vad som är fallet med Krantz-Nilssons debattinlägg.

I avhandlingens inledning förklarar jag varför genomgången och den kritiska granskningen av den ekonomiska teorin kring jordbrukets utbud och produktion i utvecklade kapitalistiska länder har fått ett förhållandevis stort utrymme. Ett av skälen är ”av metodologisk art. För tillfället finns det en klar tendens i ämnet

ekonomisk historia mot en ökad användning av ekonomisk teori (...). Sällan diskuteras emellertid den ekonomiska teorins tillämplighet och förmåga att ge förklaringar (...). Nästan undantagslöst accepteras kritiskt den neoklassiska teorin. I de teoretiska avsnitten försöker jag visa på *några problem* (min kursivering) som kan uppstå när den neoklassiska produktionsteorin används för att förklara reaktioner i jordbrukssektorn."

Som Krantz-Nilsson alldeles riktigt påpekar har "den empiriska tillämpningen (...)" inte särskilt stort utrymme hos Carl-Axel Olsson" men, tillägger de, "den är å andra sidan mycket strikt genomförd ur statistisk-teoretisk synvinkel". Om det är detta förhållande som kritikerna är otillfredsställda med får däremot läsaren ingen uppfattning om. Vad avhandlingen för övrigt behandlar är tydligen inte av något större intresse för den diskussion som Krantz-Nilsson påstår sig vilja föra. Menar kanske Krantz-Nilsson att teorikritik inte hör hemma i den "rätta forskningsstrategin"?

Att teoriavsnitten huvudsakligen omfattar analyser av jordbrukets reaktioner, som är grundade på den neoklassiska produktionsteorin är knappast förvånande. Neoklassisk teori är ju den ekonomiska vetenskapens "disciplinary matrix"¹ i utvecklade kapitalistiska länder. Därav följer att den också är grunden för jordbrukspolitiken i dessa länder. I ett avsnitt försöker jag, ehuru inte särskilt djupgående, besvara frågan varför just den neoklassiska teorin har kunnat behålla sitt grepp över forskarsinnena, trots den femtioåriga kritik som i olika omgångar och med olika intensitet har framförts mot den.

Vilka är då svagheter med mina ekonometriska undersökningar och varför genomförs de överhuvud taget? När det gäller svagheter, som främst kommer till uttryck i det låga förklaringsvärdet, har verkligen Krantz-Nilsson bemödat sig om att citera alla de reservationer som jag själv framfört. Någon självständigt formulerad kritik har de inte orkat med.

Att de empiriska undersökningarna, trots mina egna reservationer, ändå genomförs har en mycket enkel förklaring. De skröpliga resultaten beror inte på — och där är jag överens med mina kritiker — att den statistisk-teoretiska nivån är för låg, utan utgör ytterligare belägg för de begränsningar som vidlåder produktionsteorin, när den appliceras på jordbruksproduktion. Beskyllningen att de skulle utgöra någon slags alibi blir rent obegripligt, då Krantz-Nilsson aldrig preciserar vad det är jag påstås vilja dölja. Att det finns ett avsnitt i avhandlingen som tar upp de grundläggande antagandena beträffande beteende och institutionella förhållanden i den neoklassiska teorin till kritisk granskning och att det görs "mot bakgrunden av det ökade intresset för ekonometrisk historia" och för

¹ Uttrycket är Kuhn's egen ersättning för sitt paradigmbegrepp. Se Thomas Kuhn, *Reflections on my Critics*, i *Imre Lakatos and Allan Musgrave* (eds), *Criticism and the Growth of Knowledge*. (Cambridge 1970.)

att "ge ett inledande ofullständigt bidrag till en ännu ej påbörjad diskussion i ämnet ekonomisk historia" ser däremot Krantz-Nilsson till att ytterst sorgfälligt dölja.

Det hindrar naturligtvis inte att avhandlingen kan kritiseras. Vad Krantz-Nilsson egentligen borde kritisera är att jag nöjer mig med att visa teoretiskt och empiriskt att det neoklassiska paradigmet måste överskridas om jordbrukets produktionsreaktioner skall förstås. Hur den teoretiska utvecklingen skall se ut antyds bara indirekt. De institutionella förhållandena i jordbruk med övervägande familjeföretag gör att vinstmaximeringsantagandet inte är giltigt. De specifika fysiska produktionsförhållandena, främst kännetecknande av det stora beroendet av biologiska processer, bidrar också till att göra förutsättningarna för produktionsteoris tillämplighet svaga.

Att Krantz-Nilsson inte uppmärksammat dessa aspekter tyder på en mycket egendomlig läsart. Det finns många sätt att debattera på. Att med illa dold skadeglädje kombinera citat som, uttryckta ur sitt sammanhang, kan förefalla motsägelsefulla är möjligen ett sätt. Men till vad nytta?

Konklusion

Krantz och Nilsson frågar sig oroligt, om modeller från ekonomisk teori kan bli en tvångströja för historisk forskning. Den enda tvångströja som deras artikel avslöjar är emellertid den som består av de reminiscenser från ett passerat debattläge som är deras främsta argument. Även om deras valda tema är aktuellt och mycket intressant, så är deras argument inaktuella och föga anpassade till de arbeten de valt att kritisera.

Det torde vid mitten av 1970-talet vara väl bekant att modeller kan fungera som en tvångströja på den historiska forskningen. Jens Arup Seip har med rätta varnat för att komplicerade modeller kan frysa fast begreppsstrukturerna på ett alltför tidigt stadium och därmed utesluta nya iakttagelser eller feltolka dem.¹ Ändå erkänner han vårt behov av övergripande "förståelsesformer". Kanske skulle man kunna tillägga att detta fundamentala behov i historisk forskning lätt leder till ett tyranni av farligare slag, om arbetet sker teorilöst eller med användning av en implicit teori, nämligen den omedvetna styrningen av luddiga allmänföreställningar och historiska klichéer. Ett kritiskt angrepp på en modell — den må vara neoklassisk, marxistisk eller struktur-funktionalistisk — måste därför gå ut på att med hjälp av empiriska data konkret påvisa dess svagheter i relation till det aktuella problemet. Så länge det inte sker framstår kritiken som ofruktbar och debatten förblir en skenfäktning.

¹ "Modellernas tyranni". *Periferi og sentrum i historien*, s. 121 f. Studier i historisk metode 10.

Krantz och Nilssons inlägg måste i huvudsak betraktas som förfelat. De har gjort en vrågbild av föremålen för sin polemik, varför denna blir irrelevant. De gör sig till tolk för en snäv och dogmatisk uppfattning om olika teoribildningars förhållande till varandra. Deras syn på teorins plats i den historiska forskningen för därför inte diskussionen ett enda steg framåt.